

عبدالرحیم طالبوف تبریزی

غلامرضا سلامی

عبدالرحیم طالبوف از نویسنده‌گان و متفکرین برجسته عصر مشروطه بود. او که در سال ۱۲۵۰ هجری قمری در کوی سرخاب تبریز به دنیا آمد، در شانزده سالگی به تفلیس رفت و به کسب و کار مشغول شد و هم‌زمان به فراگیری زبان روسی پرداخت.

در آن هنگام تفلیس محل فعالیت آزادیخواهان و احزاب انقلابی روسیه بود و عده زیادی از ایرانیان مهاجر نیز در آن می‌زیستند. طالبوف نزد یکی از همین مهاجران به نام محمدعلی خان که در آن شهر به مقاطعه کاری جاده‌های قفقاز اشتغال داشت، مشغول به کار شد و بعد از گذشت سال‌ها ثروت قابل ملاحظه‌ای اندوخت و توانست مستقلاً کار مقاطعه کاری را دنبال کند.

وی بعدها به حاج ملا عبدالرحیم طالبوف مشهور شد، از تفلیس به داغستان رفت و تا آخر عمر در 'تمرخان شوره' که مرکز حکومت داغستان بود، سکونت گزید.

در سال‌های میانی پادشاهی ناصرالدین شاه که جمعی از آزادیخواهان ایران در داخل و خارج کشور برای به دست آوردن آزادی و قانون در تکاپو بودند، طالبوف نیز از راه تالیف آثار خود به بیداری مردم همت گماشت.

خودداری از وکالت مجلس

از این رو مردم آذربایجان به پاس قدردانی از خدماتش، وی را در دوره اول مجلس شورای ملی به نمایندگی خود انتخاب کردند ولی او با این که قبل از برگزاری انتخابات آمادگی خود را برای قبول نمایندگی مجلس اعلام کرده بود و پس از انجام انتخابات نیز در پاسخ تلگرافی که برایش مخابرہ کردند نمایندگی را پذیرفت، از رفتن به تهران و حضور در مجلس خودداری ورزید.

درباره این که چرا وکالت را نپذیرفت، نظرات مختلفی عنوان شده است. عده‌ای با اشاره به سابقه دوستی وی با میرزا علی اصغرخان اتابک برآورد که به تهران نیامد تا مجبور نباشد به همراه دیگر مشروطه خواهان در مخالفت با اتابک سهیم باشد.

جمعی دیگر علت را ضعف، پیری و ناتوانی بینایی طالبوف می‌دانند. عده‌ای نیز معتقدند که چون بعضی از روحانیون خود طالبوف را تکفیر و خواندن کتابش، مسالک المحسنين را تحريم کرده بودند، وی برای جلوگیری از عواقب احتمالی به مجلس نیامد.

بیشتر تالیفات طالبوف برای اولین بار در استانبول، مصر و قفقاز منتشر شده است که به برخی از آنها در اینجا اشاره می‌شود.

نوشته‌های طالبوف

سفینه طالبی یا کتاب احمد که در سال ۱۳۱۱ق در استانبول به چاپ رسیده است. موضوع کتاب اختراعات و اکتشافات دوران نویسنده است که به شکل گفتگو و مباحثه مولف با فرزند خیالی هفت ساله اش (احمد) نوشته شده است. در این کتاب مسائل علمی به زبانی قابل فهم عامه مطرح شده و از عقب ماندگی ایرانیان و پیشرفت اروپاییان سخن به میان میآید.

مسالک المحسنین که سفرنامه ای خیالی به قله دماوند است بصورت داستان، و در سال ۱۳۲۲ق در قاهره به چاپ رسیده است. طالبوف سعی کرده در قالب این سفرنامه خیالی، مصائب و معضلات سیاسی- اجتماعی دامنگیر مردم ایران را به تصویر بکشد. این کتاب نقش مهمی در نشر افکار آزادیخواهانه و شکل گیری تفکر مشروطه در ایران داشته است.

مسائل الیات یا (جلد سوم کتاب احمد) که در سال ۱۳۲۴ق در تقلیس به چاپ رسید. این اثر نیز نویسنده با پسر خیالی خود (احمد) درباره علوم گفتگو می کند ولی در ادامه آن از مسائل سیاسی، حقوقی و اجتماعی صحبت به میان می آورد. فلسفه مشروطیت، لزوم توجه به حقوق اساسی و قانون مباحث اصلی این کتاب را تشکیل می دهد و طالبوف برای این که نمونه ای از قوانین اساسی را معرفی کند، با ترجمه ای از قانون اساسی ژاپن آن را به پایان می رساند.

ترجمه پنداشمه مارکوس قیصر روم که آن را از نسخه روسی به فارسی برگردانده است و در چاپخانه اختر واقع در استانبول منتشرشده است.

رساله فیزیک حاوی اطلاعات مختصری از علم فیزیک است و به سال ۱۳۱۱ق در استانبول طبع شد.

نخبه سپهری که در واقع خلاصه ای است از کتاب ناسخ التواریخ در شرح زندگی پیامبر اسلام (ص) و در سال ۱۳۱۰ق در استانبول به چاپ رسید.

ترجمه رساله هیئت جدیده که اثر معروف کامیل فلاماریون فرانسوی است در باره علم نجوم، طالبوف این اثر را از روی نسخه روسی به فارسی برگردانده و در سال ۱۳۱۲ق در استانبول انتشار یافته است.

ایضاحات در خصوص آزادی در این کتاب مفاہیم آزادی، مجلس شورای ملی و وظایف نمایندگان مجلس، قوانین آتیه ایران، مالیات و قانون اساسی مورد بحث قرار گرفته و به همت مجdalaslam کرمانی، مدیر روزنامه ندای وطن، در سال ۱۳۲۵ق در تهران منتشر شده است.

سیاست طالبی این کتاب که مشتمل بر دو مقاله در باره علم سیاست است چند ماه پس از مرگ طالبوف در سال ۱۳۲۹ق به اهتمام حاجی سید ابراهیم، نماینده فارس، در تهران منتشر شد.

طالبوف در سال ۱۳۲۹ق در (تمرخان شوره) مرکز داغستان درگذشت.